

”Sä keräät niitä tietoja ja sä vertaat, niin se on siinä”

Katsaus uhrintunnistuksen historiaan ja kehitykseen
Olli Venäläinen

12/2019

Tiivistelmä

Tekijä	Tutkinto
Olli Venäläinen	Poliisi (AMK)
Julkaisun nimi	Julkisuusaste
”Sä keräät niitä tietoja ja sä vertaat, niin se on siinä” - Katsaus uhrintunnistuksen historiaan ja kehitykseen	Julkinen
Ohjaajat	Opinnäytetyön muoto
Heli Jalander & Juha Malinen	Tutkimuksellinen opinnäytetyö
<p>Tiivistelmä</p> <p>Tässä opinnäytetyössä käsitellään uhrintunnistusta. Uhrintunnistus tarkoittaa suuronnettomuuksien uhrien ja rikosten uhrien sekä huonokuntoisten vainajien tunnistamista. Tunnistaminen tapahtuu keräämällä uhrien tai kadonneiden henkilöiden elinaikaisia tietoja ja vertaamalla niitä tuntemattomista vainajista kerättyihin kuolemanjälkeisiin tietoihin. Opinnäytetyö on katsaus suomalaisen uhrintunnistuksen historiaan, kehitykseen ja tulevaisuuteen.</p> <p>Työn tietoperustan materiaali kerättiin avoimista lähteistä, lähinnä aihetta käsittelevästä kirjallisuudesta sekä erinäisistä lehtiartikkeleista. Opinnäyte on toteutettu kvalitatiivisena tutkimuksena. Työssä on käytetty teemahaastattelua tiedonkeruumenetelmänä. Opinnäytetyötä varten haastateltiin kahta pitkään uhrintunnistustoiminnassa mukana ollutta poliisia.</p> <p>Tutkimuksen tuloksena selvisi, että uhrintunnistustoiminnan perusajatus on tarkoituksellisesti pysynyt lähes muuttumattomana vuosikymmenten ajan. Haastattelut valottivat uhrintunnistuksen historiaa ja sitä kautta myös sen kehitystä. Kehitys näkyy teknologisenä kehityksenä, menetelmien kehityksenä ja harjoittelun sekä kansainvälisen yhteistyön lisääntymisenä. Tulevaisuudessa tunnistustoiminnan kehitys jatkuu: uutta teknologiaa tullaan käyttämään tunnistuksen apuna, järjestelmiä päivitetään ajan tasalle helpottamaan tunnistusta ja kansainväliseen yhteistyöhön panostetaan entistä enemmän.</p>	
Sivumäärä	Tarkastuskuukausi ja -vuosi
34 + 1 liitesivu	Joulukuu 2019
Avainsanat	
uhrintunnistus, suuronnettomuus, vainaja, historia, kehitys, tulevaisuus	

SISÄLLYS

1 JOHDANTO	2
2 UHRINTUNNISTUS	3
2.1 Suuronnettomuus	3
2.2 Toimintaa ohjaavat lait ja ohjeet	3
2.3 Uhrintunnistuksen historiaa	5
2.4 The Finnish DVI-Team	5
2.5 Yhteistyö ja koulutus	7
2.6 Tunnistustoiminta ulkomailla sekä ulkomainen tunnistustoiminta Suomessa	8
2.7 Interpolin rooli suuronnettomuuden sattuessa	9
2.8 Interpolin DVI-opas	9
2.8.1 Interpolin tunnistusprotokolla	10
2.8.2 Tunnistusmenetelmät	11
3 TUTKIMUKSEN TOTEUTUS	13
3.1 Tutkimuskysymykset	13
3.2 Kvalitatiivinen tutkimusmenetelmä	13
3.3 Haastateltavien valinta	14
3.4 Haastattelujen toteutus	15
3.5 Aineiston analyysi	16
4 TUTKIMUKSEN TULOKSET	17
4.1 Historiallinen kehitys	17
4.1.1 Kansainvälinen kehitystyö	17
4.1.2 Suomalaisen uhrintunnistuksen synty	18
4.1.3 Menetelmien kehitys	20
4.1.4 Innovaatioita vuosien varrelta	21
4.1.5 Teknologinen kehitys	23
4.2 Harjoittelu ja yhteistyö	24
4.3 Tulevaisuus	25
5 POHDINTA	29
5.1 Tutkimuksen arviointi	31
5.2 Jatkotutkimusehdotukset	32
LÄHTEET	33
LIITTEET	

1 JOHDANTO

Metsän keskeltä löytyy kuollut ihminen. Vainajan tavaroista ei löydy mitään, mistä voisi päätellä hänen henkilöllisyytensä. Poliisin tietojärjestelmistä ei löydy katoamisilmoitusta, joka täsmäisi metsästä löytyneeseen tuntemattomaan vainajaan. Toisella puolella maapalloa iskee maanjäristys, jonka seurauksena useita ihmisiä kuolee ja kymmeniä on kateissa. Kuolleiden ja kadonneiden joukossa on myös suomalaisia. Miten tällaisissa tilanteissa toimitaan?

Poliisilla on DVI-yksikkö, joka tunnistaa vainajia muun muassa onnettomuus- ja rikostapauksissa, joissa uhreja on useita, uhrin ovat vaikeasti tunnistettavissa tai uhreja on kateissa. Tarpeen vaatiessa yksikkö avustaa paikallispoliisia myös yksittäistapauksissa tapauksen luonteesta ja uhrien lukumäärästä riippumatta. (Poliisihallitus 2018, 1.)

Uhrintunnistus on aiheena ajankohtainen, sillä kuolema on luonnollinen osa ihmiselämää. Vainaja on kuoleman jälkeen tunnistettava aukottomasti. Tässä opinnäytetyössä tarkastellaan suomalaisen uhrintunnistuksen historiaa ja nykytilaa, tunnistuksessa käytettävien menetelmien kehitystä sekä mahdollisia tulevaisuudennäkymiä, siinä määrin kuin tulevaisuuden tarkastelu on mahdollista.

Työssä esitellään uhrintunnistusprosessia sekä siihen liittyvää lainsäädäntöä ja ohjeistuksia. Työssä tarkastellaan Suomen DVI-yksikköä, sen kokoonpanoa ja kerrotaan yksikön keskeisimmistä tehtävistä vuosien varrelta. Aineisto työhön on kerätty teemahaastattelun keinoin.

Työ on rajattu koskemaan vain suomalaista uhrintunnistusta, mutta silti aihetta käsitellään jonkin verran myös kansainvälisessä kontekstissa, sillä uhrintunnistustoiminta on todella kansainvälistä: Suomessakin käytössä oleva Interpolin nelivaiheinen tunnistusprotokolla (Poliisihallitus 2018, 2) on käytössä laajalti ympäri maailmaa.

Interpol (International Crime Police Organization) on kansainvälinen rikospoliisijärjestö, johon kuuluu 194 jäsenmaata. Interpolin tarkoituksena on tehdä maailmasta turvallisempi paikka. Tavoitteeseen pyritään helpottamalla Interpolin jäsenmaiden välistä yhteistyötä. (Interpol 2019.) Interpolin mukaan yksi uhrintunnistuksen tärkeimmistä edellytyksistä on kansainvälisen menetelmän käyttäminen (Interpol 2014, 6).

2 UHRINTUNNISTUS

Kansainvälisesti uhrintunnistuksesta käytetään akronyymiä *DVI*, joka tulee englannin kielen sanoista *Disaster Victim Identification*. Se tarkoittaa suuronnettomuuden uhrien tunnistamista.

2.1 Suuronnettomuus

Turvallisuustutkintalain (20.5.2011/525) mukaan suuronnettomuudella tarkoitetaan onnettomuutta, jota on kuolleiden tai loukkaantuneiden määrän, ympäristöön, omaisuuteen tai varallisuuteen kohdistuneiden vahinkojen määrän taikka onnettomuuden laadun perusteella pidettävä erityisen vakavana. Interpolin DVI-oppaan (2014, 8) mukaan suuronnettomuus on yllättävä tapahtuma, jonka seurauksena useita ihmisiä on kuollut.

Suuronnettomuudet voidaan luokitella avoimiin-, suljettuihin tai kahden aiemman yhdistelmiin. Avoimiksi onnettomuuksiksi luetaan ne onnettomuudet, joiden seurauksena tuntematon määrä ihmisiä on kuollut, eikä uhreista ole saatavilla minkäänlaista luetteloa (Interpol 2014, 8). Kaakkois-Aasian tsunami on esimerkki avoimesta suuronnettomuudesta.

Suljetulla onnettomuudella tarkoitetaan sellaista onnettomuutta, jonka seurauksena useita ihmisiä kuolee, mutta he kuuluvat niin sanotusti ennalta määritettyyn ryhmään. Tällainen tapaus voi olla esimerkiksi lento-onnettomuus, jonka kaikki uhrin löytyvät matkustajaluettelosta. Lento-onnettomuutta, jonka seurauksena lentokone putoaa julkiselle paikalle, voidaan pitää esimerkkinä avoimen ja suljetun onnettomuuden yhdistelmästä. Koneen matkustajista on lista, mutta muista mahdollisista uhreista ei ole mitään alkutietoja (Interpol 2014, 9).

2.2 Toimintaa ohjaavat lait ja ohjeet

Poliisin uhrintunnistustoimintaa ohjaa marraskuussa 2018 julkaistu Poliisihallituksen ohje uhrintunnistuksesta. Ohje määrittää muun muassa uhrintunnistustoiminnan sisällön sekä eri toimijoiden roolit tunnistustoiminnassa, sen järjestämisessä ja johtamisessa. (Poliisihallitus 2018, 1.) Ohjeen ohessa julkaistiin kirje, josta selviää, minkälaisia muutoksia päivitetystä ohjeesta on. Ohjetta on käytetty lähteenä laajasti tässä opinnäytetyössä.

Poliisin tehtävät määritellään poliisilain (22.7.2011/872) ensimmäisen luvun ensimmäisessä pykälässä. Ensimmäisen kohdan alussa on listattu poliisin tärkeimmät tehtävät: oikeus- ja yhteiskuntajärjestyksen turvaaminen, kansallisen turvallisuuden suojaaminen ja niin edelleen. Pykälän toisessa kohdassa on mainittu erikseen kadonneen henkilön etsintä. Pykälän mukaan poliisin on ryhdyttävä tarpeellisiin toimenpiteisiin henkilön löytämiseksi, jos on perusteltua syytä olettaa, että henkilö on kadonnut tai joutunut onnettomuuden uhriksi.

Poliisihallitus on vuonna 2013 laatinut ohjeen kadonneiden henkilöiden etsinnästä ja poliisitutkinnasta. Ohje käsittelee aihetta laajasti aina poliisin virkavelvollisuuksista sekalaisilmoituksen tekemiseen. Ohjeen mukaan kadonneesta henkilöstä on kerättävä kaikki mahdolliset elinaikaiset tunnistustiedot. (2013, 9) Samoin toteaa myös poliisin uhrintunnistustoimintaa käsittelevä ohje (Poliisihallitus 2018, 1).

Uhrintunnistus on osa kuolemansyyn selvittämistä (Poliisihallitus 2018, 2) ja oikeuslääketieteellinen kuolemansyyn selvittäminen on poliisin tehtävä. Se määritellään poliisin tehtäväksi laissa kuolemansyyn selvittämisestä (1.6.1973/459). Lain mukaan poliisin on suoritettava tutkinta muun muassa niissä tapauksissa, joissa kuoleman on aiheuttanut rikos, tapaturma, itsemurha, myrkytys tai jos kuolema on muuten tapahtunut yllättävästi (7§). Vainajan henkilöllisyyden varmistaminen on yksi kuolemansyynselvittämisen tavoitteista. Kuolemansyyn selvittyä vainajan saa haudata tai luovuttaa lääketieteen tutkimusta tai opetusta varten. (Terveystieteiden tutkimuskeskus 2019.) Uhrintunnistustoiminnalla on siis kiinteä yhteys kadonneiden henkilöiden löytämiseksi tehtävään tutkintaan sekä tuntemattomien vainajien tunnistamiseksi tehtävään tutkintaan (Poliisihallitus 2018, 1).

Laki henkilötietojen käsittelystä poliisitoimessa (10.5.2019/616) määrittää tietojen käsittelyn. Sen mukaan poliisilla on oikeus käsitellä muun muassa uhrien perustietojen lisäksi käsitellä tuntomerkkitietoja henkilöllisyyden toteamiseksi. Näihin tietoihin kuuluvat muun muassa sormenjäljet, DNA-tunniste ja kasvokuva. Poliisi voi käyttää näitä tietoja tuntemattomien vainajien tunnistamiseksi sekä kadonneeksi ilmoitettujen henkilöiden löytämiseksi. Tietojen käyttö vaatii sen henkilön suostumuksen, jonka tietoja käytetään. (6§2.)

Tuntemattomien vainajien tunnistamiseksi ja kadonneeksi ilmoitettujen henkilöiden löytämiseksi käytetyt tiedot poistetaan aikaisintaan viiden vuoden päästä vainajan

tunnistamisen tai kadonneen löytymisen jälkeen. Edellä mainittujen toimenpiteiden suorittamiseksi käytetyt lähiomaisten tiedot poistetaan heti rekisteröidyn pyynnöstä tai heti, kun tiedot eivät ole enää tarpeellisia. (Laki henkilötietojen käsittelystä poliisitoimessa 34§5.)

2.3 Uhrintunnistuksen historiaa

Uhrintunnistustoiminta on kehittynyt paljon viimeisen sadan vuoden aikana. Syyskuussa 1929 Pirkanmaalla tapahtui Suomen historian vakavin sisävesionnettomuus. Höyrylaiva Kuru upposi ja vei miltei 140 ihmistä mukanaan Näsijärven pohjaan. Tällöin onnettomuuden uhrin tunnistettiin omaisvoimin: vainajien omaiset nimesivät uhrin näkemänsä perusteella. (Keskusrikospoliisi 2019).

Asiat kehittyivät reilussa kolmessakymmenessä vuodessa. Tammikuussa 1961 Aero Oy:n DC-3 -matkustajakone putosi maahan Koivulahdessa. Kaikki koneessa olleet, eli 22 matkustajaa sekä kolme miehistön jäsentä, saivat surmansa onnettomuudessa. (Kemppe & Jegorow 3.1.2011.) Tällöin oikeushammaslääkäri Olavi Heikinheimo suoritti oikeushammaslääketieteellisen tutkimuksen suurelle osalle kuolonuhreista. Ensimmäistä kertaa Suomen historiassa hammastieteellistä tutkimusta käytettiin osana uhrintunnistusta. Myöhemmin yleistynyt DNA-analyysi tunnistuskeinona on ollut yksi tunnistustoiminnan suurimmista mullistajista. (Keskusrikospoliisi 2019.)

1990-luvun taitteessa Suomeen perustettiin oma uhrintunnistukseen erikoistunut yksikkö. Yksikköä perustettaessa oli pohdittu erilaisia onnettomuusskenaarioita, joista vakava lentoturma vaikutti kaikkein todennäköisimmältä (Niemi 2008, 13). Lentoturmaa varten oli pidetty kaksi harjoitusta vuosina 1992 ja 1993 (Nurmi 2014, 61).

2.4 The Finnish DVI-Team

Suomen uhrintunnistusyksikkö perustettiin väliaikaisena vuonna 1989 ja se vakinaistettiin vuoden 1991 lopulla Sisäasiainministeriön Poliisiosaston toimesta (Puutonen 2014, 8). Yksikkö perustettiin Interpolin vaatimuksesta. Interpolin mukaan jäsenvaltioiden tulee huolehtia uhrintunnistamisesta suuronnettomuuksien ja muiden uhreja vaatineiden tapahtumien yhteydessä oman valtionsa alueella. (Kopra. 2006, 29).

Yksikkö toimii Keskusrikospoliisin alaisuudessa ja tunnistaa suuronnettomuuksien sekä yksittäistapausten uhreja. Yksikön muodostavat tunnistustoimintaan määrätyt

Keskusrikospoliisin poliisimiehet, poliisilaitosten poliisimiehet sekä muu henkilöstö. Keskusrikospoliisi käyttää tunnistustyössä apunaan aiheeseen perehtyneitä oikeuslääkäreitä, oikeushammaslääkäreitä sekä muita asiantuntijoita. (Poliisihallitus 2018, 1 – 2.)

Edellä mainittujen lisäksi yksikköön kuuluvat myös pappi ja psykologi. Papin ja psykologin lisääminen yksikköön sitä muodostettaessa oli aikanaan kansainvälisesti uusi asia. Heidän tehtävänä on tukea yksikön muita jäseniä henkiselällä tasolla. Pääajatuksena oli yksikön psyykkisen toimintakyvyn tukeminen raskaissa onnettomuustilanteissa. (Engström 2006, 41.)

Yksikön jäsenet ovat vapaaehtoisiksi ilmoittautuneita henkilöitä, jotka määrätään ja koulutetaan tehtävään. (Aarnisalo 2017, 24). Yksikkö toimii ad hoc -periaatteella, eli se kutsutaan kokoon tarvittaessa (Kopra 2006, 29). Normaalisti yksikön jäsenet kuuluvat hallinnollisesti omiin yksiköihinsä, mutta tunnistustehtävissä he ovat osa uhrintunnistusyksikköä. Yksikkö ja siihen nimetyt henkilöt kuuluvat asiaa hoitavan tutkinnanjohtajan tai tutkinnasta vastaavan henkilön alaisuuteen. (Poliisihallitus 2018, 2.)

Poliisihallituksen uhrintunnistusta koskevan ohjeen (2018, 2) mukaan tunnistustoiminnassa on kiinnitettävä erityistä huomiota tiedonkulkuun uhrin omaisten ja uhrintunnistusyksikön välillä. Kyseiseen tehtävään nimetyistä poliiseista käytetään nimitystä omaispoliisi (Poliisihallitus 2018, 2), omaisyhdyshenkilö tai yhdyspoliisi (Puutonen 2014, 11). Omaispoliisien tärkeys konkretisoitui tsunamin iskettyä Kaakkois-Aasiaan joulukuussa 2004. Kadonneiden perheenjäsenille nimettiin omat yhdyshenkilöt, joiden kautta he saivat päivittäin kuulla uhrien etsinnästä ja tunnistustöiden etenemisestä (Puutonen 2014, 11).

Yksikön ensimmäinen tehtävä oli vuonna 1992, jolloin Piper -merkkinen lentokone syöksyi maahan Luumäellä (Keskusrikospoliisi 2019). Onnettomuus, joka esitteli Suomen DVI-yksikön maailmalle, tapahtui 28.5.1994, kun Tallinnasta Tukholmaan matkalla ollut autolautta M/S Estonia upposi Itämerellä. Estonian operaatiossa mukana ollut poliisipsykologi Lasse Nurmi kutsui tapausta DVI-yksikön tulikasteeksi (2014, 66). Estonian jälkeen yksikköä on käytetty muun muassa seuraavissa tapauksissa: Jokelan junaturma 1996, kauppakeskus Myyrmannin räjähdysisku 2002, Konginkankaan rekka – linja-autoturma 2004, Kaakkois-Aasian tsunami 2004, Copterlinen helikopteriturma 2005, Jokelan koulusurma 2007, Kauhajoen koulusurma 2008, kauppakeskus Sellon ampumatapaus 2009 sekä Hyvinkään ampumatapaus 2012 (Keskusrikospoliisi 2019).

Yksikkö saa vuosittain tutkittavakseen noin sata tehtävää. Valtaosa niistä liittyy yksittäisiin tie-, vesi-, ilmailuliikenneonnettomuuksiin tai väkivaltarikoksiin. Yleensä uhrin on huonossa kunnossa, että tunnistamiseen tarvitaan erityisosaamista (Puutonen 2014, 11). Tällaisia vainajia ovat esimerkiksi palovainajat, pitkään vesistöissä sekä pitkään maastossa tai vesistöissä olevat vainajat (Aarnisalo 2017, 23).

Suomen uhrintunnistusosaaminen on maailmanlaajuisesti tarkasteluna huippuluokkaa (Puutonen 2014, 9). Suomen yksikkö on niittänyt mainetta korkealaatuisella työllään ja sen arvostus on kasvanut jokaisen ison operaation myötä. Nuoren yksikön tehokas toiminta Estonian uppoamisen jälkeen noteerattiin kansainvälisesti ja ulkomailta tultiin Suomeen hakemaan oppia tunnistustyössä (Keskusrikospoliisi 2019). Aasian tsunamin jälkimainingeissa yksikkö toimi yhteistyössä 34 muun maan kanssa, eikä suomalaisten osaaminen jäänyt sielläkään keneltäkään huomaamatta: ulkomailta tulevien virka-apupyynnöiden määrä lisääntyi suomalaisen työn vakuutettua muut operaatioon osallistuneet (Keskusrikospoliisi 2019).

2.5 Yhteistyö ja koulutus

Keskusrikospoliisi vastaa yksikön koulutuksesta sekä varustuksesta ja seuraa alan kansainvälistä kehitystä edistäen yhteistoimintaa muiden viranomaisten ja yhteisöjen kanssa. Keskusrikospoliisi sopii oikeuslääkäreiden, oikeusgeneetikkojen ja oikeushammaslääkäreiden varustuksesta erikseen Terveiden ja hyvinvoinnin laitoksen kanssa. (Poliisihallitus 2018, 3.) Interpolin suositusten mukaan kaikki harjoitukset ja niissä käytettävät materiaalit olisivat yhteensopivia Interpolin oman metodin kanssa (2014, 29).

Yksikön jäsenet saavat koulutuksen elämänaikaisten sekä kuolemanjälkeisten tietojen keräämiseen ja vertailuun. Niin sanotun peruskoulutuksen jälkeen koulutetut harjoittelevat toimintaa ja tulevat mukaan tunnistustehtäville kokeneiden jäsenten pareina. Harjoitus- ja valmiustoimintaa harjoitellaan vuosittain. (Aarnisalo 2017, 24.)

Yksikkö osallistuu Pohjoismaisen DVI-ryhmän toimintaan (Poliisihallitus 2018, 3). Pohjoismaista ryhmää kutsutaan maailmalla Nordic DVI Teamiksi (Puutonen 2014, 11). 1990-luvulla pohjoismaiset poliisiylijohtajat sopivat pohjoismaisesta uhrintunnistustoiminnasta ja yhteistyöstä. Sen tarkoituksena oli tarpeen vaatiessa antaa asiantuntijaresursseja ja apua toiselle pohjoismaalle sekä toimia yhteisenä

uhrintunnistusryhmänä Pohjoismaiden ulkopuolella, jos sellaista joskus tarvittaisiin. (Aarnisalo 2017, 23.)

Jokaisen pohjoismaisen uhrintunnistussyksikön päällikkö toimii vuorollaan vuoden verran pohjoismaisen uhrintunnistustoiminnan koordinaattorina ja vetäjänä. Hänen tehtävänä on muun muassa huolehtia vuosittaisen pohjoismaisen uhrintunnistuskokouksen järjestämisestä omassa maassaan. (Aarnisalo 2017, 23.)

Konkreettisenä esimerkkinä pohjoismaisesta yhteistyöstä voidaan pitää Kaakkois-Aasian tsunamin uhrien tunnistamisoperaatiota, jossa neljä pohjoismaata teki tiivistä yhteistyötä alusta asti. Suomalaiset pääsivät työskentelemään norjalaisten rakentamalle modernille Site 2 -nimiselle tutkimuspaikalle, jossa toiminnasta tuli selkeämpää. Suomalaisen tutkijoiden elämästä tuli myös hieman inhimillisempää, sillä Site 2:lle oli huomattavasti lyhyempi matka majapaikasta, kuin aiemmalle tutkimuspaikalle. (Kopra 2006, 33 – 34.)

2.6 Tunnistustoiminta ulkomailla sekä ulkomainen tunnistustoiminta Suomessa

Suomen uhrintunnistussyksiköllä on mahdollisuus toimia ulkomailla. Jos ulkomailla tapahtuu onnettomuus, joka vaatii yhdenkin suomalaisuhrin, Keskusrikospoliisi suorittaa tapahtuneen suuronnettomuuden arvioinnin tunnistustarpeen osalta ja tarvittaessa on yhteydessä kohdemaan viranomaisiin sekä muiden maiden DVI-yksiköihin. Yksikkö voi osallistua tunnistamistehtäviin, vaikka uhrien joukossa ei olisi yhtäkään Suomen kansalaista. Suuronnettomuuden sattuessa Suomen rajojen ulkopuolella Poliisihallitus päättää yksikön osallistumisesta neuvoteltuaan asiasta ensin Keskusrikospoliisin kanssa. (Poliisin uhrintunnistustoiminta 2018, 3.) Vieraassa maassa yksikkö noudattaa kohdemaan lakeja ja määräyksiä (Kopra 2006, 32).

Yksikön ydinjäsenille on räätälöity omat rokotusohjelmat ja heidän passinsa ovat aina voimassa. Käytännössä joku on aina valmiina lähtemään minne päin maailmaa tahansa yksikön etujoukkona arvioimaan tilannetta paikan päälle. Lähtö vaatii kohdemaan avunpyynnön. (Aarnisalo 2017, 24.)

Poliisihallitus päättää ulkomaisten uhrintunnistussyksiköiden toiminnasta Suomessa. Ulkomaiset yksiköt toimivat Suomessa aina yhteistyössä Suomen yksikön kanssa. Yksiköt

toimivat aina tapauksen tutkinnanjohtajan alaisuudessa. Suomessa ulkomaiset yksiköt toimivat Suomen lakien ja kansainvälisten sopimuksien mukaan. (Poliisihallitus 2018, 3.)

2.7 Interpolin rooli suuronnettomuuden sattuessa

Suuronnettomuuden sattuessa Interpolin jäsenmaat voivat pyytää apua muiden maiden lisäksi myös suoraan Interpolilta. Interpolin jäsenmailleen tarjoamia apu sisältää uhrintunnistuslomakkeet, avunpyyntöjen ja tietojen välityksen Command and Coordination -johtokeskuksesta käsin sekä Incident Response -yksikön lähettämisen kohdemaahan avustamaan paikallisia (Vuorisalo 2019, 17).

2.8 Interpolin DVI-opas

Ensimmäinen versio Interpolin DVI-oppaasta julkaistiin vuonna 1984 ja sitä on jälkeenpäin päivitetty useaan otteeseen vuosien mittaan. Oppaan ensisijainen tarkoitus oli luoda yhtenäinen kansainvälinen toimintamalli, jotta valtioidenraajat ylittävä yhteistyö toimisi mahdollisimman sujuvasti. Lisäksi Interpolin opas on tarkoitettu maille, joilla ei vielä ole olemassa omaa uhrintunnistukseen erikoistunutta yksikköä (Interpol 2014, 6). Siitä ei kuitenkaan ole tarkoituksella tehty liian yksityiskohtaista

Opas on jaettu kahteen. Ensimmäinen eli ”Part A” on itse opas. Toinen osa eli ”Part B” sisältää useita liitteitä, jotka käsittelevät oppaan asioita hieman syvemmin. Opas on tarkoitettu hyödynnettäväksi sekä paikallisella että kansallisella tasolla. Myös turvallisuussuunnittelusta vastaavien organisaatioiden olisi hyvä perehtyä oppaaseen ja sen liitteisiin. (Interpol 2014, 6.)

Interpol muistuttaa oppaassaan (2014, 7) etteivät suuronnettomuudet enää kovinkaan usein rajoitu vain yhden valtion ongelmaksi nykyisessä globaalissa maailmassamme, vaan usein uhrien joukossa on ihmisiä useista eri maista. Niinpä jokaisella onnettomuutta koskettaneella maalla on yhteinen vastuu uhrien eettisestä, läpinäkyvästä ja inhimillisestä kohtelusta. Vaikka uhrintunnistusoperaatioon osallistuisikin toimijoita useammasta eri maasta, operaation päävastuu on silti aina isäntävaltiolla.

Interpol on julkaissut DVI-oppaan neljällä kielellä: englanniksi, ranskaksi, espanjaksi ja arabiaksi. Useat Interpolin jäsenmaat ovat tehneet oman kansallisen uhrintunnistusoppaansa.

Suomi liittyi tähän joukkoon vuonna 2019, jolloin Pirita Vuorisalo (2019) teki suomenkielisen oppaan opinnäytetyönsä produktiona Laurean ammattikorkeakoulussa. Toimeksiantajana tälle työlle oli Keskusrikospoliisin DVI-yksikkö. Opas luotiin Vuorisalon mukaan Suomen poliisin ja sen sidosryhmien käyttöön sekä info- ja koulutuspaketiksi uhrintunnistustyön opettamiseen edellä mainituille tahoille (2019, 7).

2.8.1 Interpolin tunnistusprotokolla

Interpolin DVI-oppaan neljä vaihetta tuntemattoman vainajan tunnistamiseen (2014, 15 – 17):

1. Suuronnettomuuden tapahtumapaikka

Onnettomuuspaikan ”haltuunotto”, vainajien ja vainajien omaisuuden käsittely

2. PM (Post-Mortem, kuoleman jälkeen) -tietojen kerääminen

Lääketieteellinen ruumiinavaus ja tietojen kerääminen onnettomuuden uhreilta

3. AM (Ante-Mortem, ennen kuolemaa) -tietojen kerääminen

Tietojen kerääminen kadonneista ihmisistä

4. Tunnistaminen

AM- ja PM-tietojen vertailu

Tunnistamistyön perustana on kaksi identtistä lomakesarjaa, joita kutsutaan AM- ja PM-lomakkeiksi. AM-lomakkeeseen kerätään henkilön elinaikaista tietoa, josta voi olla apua tunnistamisessa. AM-lomake täytetään mahdollisimman yksityiskohtaisesti ja sitä täydennetään valokuvilla sekä terveydenhuollosta ja hammashuollosta saatavilla tiedoilla. Muun muassa hammaskartat, leikkausarvet, tatuoinnit sekä luomet ovat tärkeitä vertailukohteita. (Poliisi 2019.)

Tuntemattomasta vainajasta täytetään PM-lomake, johon kerätään kuolemanjälkeistä tietoa. Lomakkeelle kirjataan ulkoiset tuntomerkit, vaatetus, korut ja niin edelleen. Vainajalta otetaan sormenjäljet sekä DNA-näyte, ja mahdollisuuksien mukaan tälle suoritetaan oikeuslääketieteellinen ruumiinavaus lisätietojen saamiseksi. (Poliisi 2019.)

Tunnistusryhmä vertailee AM- ja PM-tietoja keskenään ja pyrkii varmistumaan vainajan henkilöllisyydestä (Poliisi 2019). AM- ja PM-tietojen vertailu ei tapahdu manuaalisesti vaan sen tekee tietokoneohjelma. Ohjelmaan syötetään yksityiskohtaiset tiedot kadonneista sekä tuntemattomasta vainajasta. Ohjelma vertailee tietoja keskenään ja lopulta ehdottaa sopivaa henkilöä. (Kopra 2006, 36.)

Mahdollisen henkilöllisyyden selvittyä asiakirjat siirtyvät tunnustusraadille, joka suorittaa viimeisen tunnistuksen. Raadin muodostavat tunnistuksesta vastaava poliisi sekä vastaavat oikeuslääkäri ja oikeushammaslääkäri. (Oikeusministeriö 2009, 60.) Tunnistamisen jälkeen raati laatii todistuksen tunnistamisesta, jonka perusteella oikeuslääkäri voi kirjoittaa kuolintodistuksen ja poliisi voi antaa hautausluvan (Poliisi 2019). Kuolintodistukseen merkitään kuolemanluokka (Nousiainen 2.7.2016), mikäli se saadaan selville. Todistus toimitetaan Tilastokeskukselle tilastointia ja arkistointia varten (Terveystieteiden tutkimuskeskus 2013, 1).

Lomakkeet on värikoodattu helpottamaan työskentelyä. AM-lomake on väritään keltainen ja PM-lomake vaaleanpunainen. Lopullisen tunnistamisen jälkeen kasataan pöytäkirja, johon tulevat AM- ja PM-lomakkeet. Näiden lisäksi pöytäkirjaan lisätään valkoinen tunnistusraportti, joka kertoo, miten henkilö on tunnistettu ja kuka tunnistuksen on suorittanut. (Vuorisalo 2019, 22.)

Protokolla on havaittu hyväksi. Sitä on käytetty monissa suurissa onnettomuuksissa ympäri maailmaa. Sen on todettu olevan luotettava keino vertailla kuolemanjälkeisiä tietoja kadonneiden ihmisten tietoihin. (Interpol 2014, 8.)

2.8.2 Tunnistusmenetelmät

Interpol on jakanut tunnistusmenetelmät primääriseen ja sekundääriseen luokkaan niiden luotettavuuden perusteella (2014, 18). Ensimmäisen luokan tunnistusmenetelmät ovat kaikkein varmimpia. Tähän luokkaan kuuluvat sormenjäljet, hampaat sekä DNA, jotka on luokiteltu myös Suomessa ensisijaisiksi tunnistusmenetelmiksi (Poliisin uhrintunnistustoiminta 2018, 2). Ainakin yhden kolmesta primäärisestä tunnistuskeinosta on täytyttävä, jotta vainaja saa nimensä takaisin (Aarnisalo 2017, 25.) Lääketieteellisissä implantit tai keinonivelet voivat myös toimia luotettavana tunnistustekijänä (Interpol 2014,

18). Edellä mainittujen ”omistajat” voidaan selvittää sarjanumeroiden perusteella Lääkealan turvallisuus- ja kehittämiskeskuksesta Fimealta (Puutonen 2014, 11).

Sekundäärisiksi Interpol luokittelee uhrin ulkoiset tuntomerkit, lääketieteelliset löydökset, tatuoinnit sekä uhrin omaisuuden ja vaatteet. Ne auttavat tunnistustyötä, mutta eivät yleensä yksinään riitä uhrin henkilöllisyyden varmistamiseksi (Interpol 2014, 18). Esimerkiksi henkilöllisyystodistus itsessään ei käy tunnistamiskeinoksi, sillä irtain omaisuus voi vaihtaa omistajaa nopeasti (Pelo, 9.11.2010.) Erään Estonian autolauttaturmassa kuolleen uhrin takin taskusta löytyi henkilöllisyystodistus, joka ei ollut hänen. Laivan upotessa uhri oli pukeutunut hyttikaverinsa takin päälle (Niemi 2008, 19).

Visuaalista tunnistamista, esimerkiksi valokuvasta, on syytä välttää sen epäluotettavuuden takia. Onnettomuuden uhri saattaa olla ruhjoutunut siten, ettei visuaalinen tunnistus ole luotettava tunnistuskeino. Kuolleen näkemisen luoma psykologinen stressi vähentää visuaalisen tunnistuksen luotettavuutta, jos tunnistajana toimii vainajan omainen. (Interpol 2014, 18.)

3 TUTKIMUKSEN TOTEUTUS

Tässä luvussa käsitellään opinnäytetyön tutkimuksen toteutusta. Luvussa esitellään työn tutkimuskysymykset sekä käydään läpi tutkimusmenetelmiä ja niiden soveltuvuutta tähän opinnäytetyöhön. Luvussa kerrotaan haastatelluista henkilöistä ja avataan millä tavoin haastattelusta kerättyä materiaalia analysoitiin.

3.1 Tutkimuskysymykset

Tämän opinnäytetyön tutkimuskysymykset ovat:

1. Miten uhrintunnistus on kehittynyt Suomessa?
2. Miten tunnistustoimintaa pyritään kehittämään tulevaisuudessa?

3.2 Kvalitatiivinen tutkimusmenetelmä

Laadullisen eli kvalitatiivisen tutkimuksen lähtökohtana on kuvata todellista elämää. Tutkittavaa kohdetta pyritään tarkastelemaan mahdollisimman kokonaisvaltaisesti. (Hirsjärvi & Remes & Saravaara 2007, 157.)

Kvalitatiivinen tutkimusmenetelmä sopi tämän opinnäytteen tekemiseen, sillä aineisto kerättiin ja analysoitiin laadullisin menetelmin. Laadullinen aineisto on pelkistetyimmässä muodossaan tekstiä. Teksti voi olla syntynyt joko tutkijasta riippuen tai riippumatta. Haastattelua voidaan pitää esimerkkinä tutkijasta riippuen syntyneestä tekstistä, kun taas muuta tarkoitusta varten kirjoitettua aineisto on esimerkki tutkijasta riippumattomasta tekstistä. (Eskola & Suoranta 2003, 15.) Tämän tutkimuksen aineistoon kuuluu sekä tätä tutkimusta varten tehtyjä haastatteluja sekä muuta tarkoitusta varten kirjoitettua tekstiä.

Laadullisessa tutkimuksessa tutkimusongelma täsmentyy prosessin aikana, eikä välttämättä ole alusta asti täsmällinen (Kiviniemi 2018, 62). Edellä kuvatun kaltainen tilanne tapahtui tämän tutkimusprosessin aikana. Tutkimuksessa oli pääajatus, joka pysyi taustalla, kun tutkimuskysymyksiä muotoiltiin uudelleen ja tarpeettomia tutkimuskysymyksiä karsittiin pois. Muutoksista huolimatta tutkimuksen pääajatus kuitenkin pysyi samana alusta lähtien, keskittyen uhrintunnistukseen.

Kvalitatiivisessa tutkimuksessa on mahdollista keskittyä pieneen määrään tapauksia. Pienen otannan ollessa kyseessä tutkimuksessa saatu aineisto käydään läpi mahdollisimman perinpohjaisesti. Saadun aineiston tieteellisyyden määritelmä onkin laatu määrän sijasta. (Eskola & Suoranta 2003, 18.) Laadullisen tutkimuksen tarkoituksena on tuottaa mahdollisimman laaja ja kattava aineisto ymmärryksen saamiseksi tutkittavasta aiheesta. Aineistoa kerätään niin kauan, että tutkimusongelma ratkeaa. Tällöin uusi aineisto ei enää tuota uutta ymmärrystä. (Kananen 2015, 128.) Tähän tutkimukseen tehdyistä kahdesta haastattelusta kertyi kattava aineisto, joka auttoi ymmärtämään uhrintunnistusta paremmin kuin pelkkä tutkimuksen tietoperusta. Aineisto pohjautui haastateltavien omiin kokemuksiin heidän työuriensa varrelta ja oli siitä syystä huomattavasti tarkempaa, kuin tietoperustan lähdemateriaali.

3.3 Haastateltavien valinta

Haastateltavat valikoituivat vankan osaamisensa ja pitkän uhrintunnistustaustansa ansiosta. Valinnassa käytettiin eliittiotantaa eli haastateltavaksi valikoituivat henkilöt, joilla on todennäköisesti eniten tietoa käsillä olevasta aiheesta. Työtä varten haastateltiin kahta uhrintunnistustyötä tehnyttä tai tekevää, sillä tutkimuksessa haluttiin saada näkemystä sekä historiaan että tulevaan. Ensimmäinen haastateltava esitettiin mahdolliseksi haastateltavaksi ensimmäisessä opinnäyteseminaarissa keskustelun käännyttyä uhrintunnistukseen. Toinen haastateltava valikoitui haastateltavaksi ensimmäisen haastateltavan suosituksesta.

Haastateltava numero yksi on eläkepäiviään viettävä, Suomen uhrintunnistustyössä alusta asti mukana ollut pitkän linjan poliisi. Vaiherikkaan työuransa aikana hän on toiminut niin kenttä- kuin myös tutkintatyössä useilla eri poliisilaitoksilla. Lisäksi hän on työskennellyt Suojelupoliisissa ja Keskusrikospoliisissa, sekä ollut mukana kehittämässä käytännön poliisityötä monilla eri osa-alueella.

Haastateltava numero kaksi on niin ikään vanha tekijä poliisipiireissä. Hän on 25 vuotta Keskusrikospoliisin väkivaltayksikössä toiminut tutkijataustainen, akateemisesti koulutettu poliisi. Uhrintunnistustoiminnasta kokemusta on kertynyt yli 15 vuoden ajalta. Tunnistustoiminnassa hän on toiminut operatiivisissa johtotehtävissä niin Suomessa, kuin myös ulkomaillakin.

3.4 Haastattelujen toteutus

Haastattelu on yksi yleisimmistä tavoista kerätä laadullista aineistoa (Eskola & Suoranta 2003, 85). Tässä opinnäytetyössä käytettiin haastattelua, vielä tarkemmin teemahaastattelua, tiedonkeruumenetelmänä. Teemahaastattelu on tähän työhön sopiva työkalu, sillä haastattelun tarkoituksena on saada mahdollisimman laajoja ja kattavia vastauksia. Avoimet kysymykset tuottavat suuremman määrän laajempaa tietoa ja ymmärrystä kuin suljetut kysymykset. Suljettuihin kysymyksiin on helppo vastata lyhyesti. (Kananen 2017, 98.) *Kyllä – ei* – tyyppiset kysymykset eivät todennäköisesti tuottaisi tahdottua lopputulosta, eikä tutkimuskysymyksiin saataisi niin syvällisiä vastauksia, kuin tähän tutkimukseen haluttiin.

Haastattelut toteutettiin yksilöhaastatteluina. Ensimmäinen haastattelu toimitettiin haastateltavan kotona hänelle sopivan aikataulun mukaisesti. Haastattelusta sovittiin puhelimen välityksellä. Toinen haastattelu järjestettiin Vantaan Jokiniemessä, Keskusrikospoliisin toimitiloissa. Tästä haastattelusta sovittiin sähköpostilla.

Haastattelu on vuorovaikutusta. Yhteinen kieli tutkijan ja tutkittavan välillä on tärkeä tilanteen luontevuuden ja koko haastattelun käytön kannalta (Kananen 2017, 88). Tämä mahdollistaa muunkinlaisen tiedon esilletulon, kuin mitä haastattelun oli alun perin tarkoitus tuottaa.

Teemahaastattelussa on tyypillistä, että haastattelun aihepiirit eli tema-alueet ovat tiedossa, mutta kysymysten tarkka muoto ja järjestys puuttuu (Hirsjärvi ym. 2007, 203). Haastattelua varten laaditaan haastattelurunko, johon keskusteltavat aiheet kirjataan (Kananen 2017, 97). Tässä tutkimuksessa haastateltaville lähetettiin haastattelussa käsiteltävät tema-alueet sähköpostin välityksellä etukäteen. Aiheiden ja kysymysten esittämisjärjestys vaihteli haastatteluittain. Teemahaastattelun runko liitetään opinnäytetyön liitteeksi.

Haastattelut tallennettiin digitaaliseen muotoon matkapuhelimella, jotta haastattelun kulku ei turhaan menettänyt keskustelunomaisuuttaan haastattelijan ankaran muistiinpanojen tekemisen tähden. Tallennettu haastattelu mahdollistaa tietojen jälkikäteisen tarkastelun, mikä puolestaan tarjoaa myös ulkopuolisille mahdollisuuden arvioida aineistosta tehtyjen tulkintojen luotettavuutta. (Eml. 156.) Ensimmäisestä haastattelusta kertyi noin kolmen ja puolen tunnin mittainen äänitallenne. Lisäksi haastateltava numero yksi antoi muuta tarkoitusta varten kirjoittamansa kuuden ja puolen sivun mittaisen suomalaisen

uhrintunnistuksen historiikin käytettäväksi tässä opinnäytetyössä. Toisesta haastattelusta nauhoitettiin noin tunti ja neljäkymmentä minuuttia.

3.5 Aineiston analyysi

Analyysillä aineisto pyritään tiivistämään sen sisältämää informaatiota kadottamatta. Analyysi luo aineistoon selkeyttä ja tuottaa uutta tietoa tutkittavasta asiasta. (Eskola & Suoranta 2003, 137.) Tässä opinnäytetyössä on käytetty sekä aineistolähtöistä analyysia että teemoittelua analyysimenetelmänä. Kvalitatiivinen tutkimus voidaan aloittaa ilman ennako-olettamuksia, jolloin menetelmästä käytetään termiä aineistolähtöinen analyysi. Aineistolähtöistä analyysia käytetään varsinkin, kun halutaan saada perustietoa jonkin ilmiön olemuksesta. Olemuksesta puhuminen tarkoittaa sitä, että pienistä asioista puhuttaessa on ensin ymmärrettävä isommat asiat niiden ympäriltä. (Eml. 19.)

Teemoittelua käytetään käytännöllisiä ongelmia ratkaistaessa, jolloin tarinoista voidaan poimia tutkimuksen kannalta olennaista tietoa. (Eml. 178.) Haastatteluista saadusta raakamateriaalista poimittiin valittujen teemojen mukaista tietoa, joka jäsenneltiin selkeäksi kokonaisuudeksi. Pääteemoiksi valikoituivat uhrintunnistustoiminnan historiallinen kehitys sekä tulevaisuus. Muita teemoja olivat ammattitaidon ylläpito, eli harjoittelu ja yhteistyö muiden toimijoiden kanssa.

Aineiston analyysi alkoi haastattelujen jälkeen äänitallenteita kuuntelemalla ja samalla kuunteluraporttia Word -tekstinkäsittelyohjelmalla tehden. Tyhjälle Word -tiedostolle kirjattiin kullakin hetkellä haastattelussa käsillä oleva aihealue aikaleiman kera. Ääninauhat käytiin tällä tekniikalla loppuun asti. Molemmista haastatteluista tehtiin oma erillinen raporttinsa, joiden avulla haluttuihin aiheisiin oli helppo palata jälkikäteen. Ensimmäisestä raportista tuli seitsemän ja puoli sivua pitkä ja sisälsi 749 sanaa. Toinen raportti oli viisi ja puoli sivua pitkä ja sisälsi 523 sanaa.

Raporteista valittiin yksi teemoittelun mukainen aihe kerrallaan, jonka jälkeen valitusta aiheesta kirjoitettiin oma itsenäinen tekstiosio. Lopuksi eri aiheiden luomat kokonaisuudet jäsenneltiin ja järjesteltiin yhtenäiseksi kokonaisuudeksi. Ensimmäisen jäsentelyn jälkeen tekstikappaleet järjesteltiin uudestaan nykyiseen muotoonsa, väliotsikoita kappeleiden väliin lisäten. Väliotsikoiden avulla pyrittiin selkeyttämään usean sivun mittaista tekstikokonaisuutta.

4 TUTKIMUKSEN TULOKSET

Haastatteluissa saadun materiaalin perusteella voidaan todeta, että uhrintunnistuksen perusidea on tarkoituksellisesti pysynyt samana läpi vuosikymmenien. Haastattelut valottivat uhrintunnistuksen historiaa paremmin kuin yksikään lehtiartikkeli tai Internetistä löytyvä tietoisuus. Haastateltavat ovat itse olleet mukana tunnistamassa uhreja, keräämässä PM-tietoja ruumiinavauksissa sekä vahvistamassa uhrien henkilöllisyyksiä.

Tässä luvussa käsittelemme tutkimuksen tulokset teemoittain. Teemoja tässä tutkimuksessa olivat uhrintunnistuksen historiallinen kehitys, ammattitaidon ylläpito eli harjoittelu, yhteistyö muiden toimijoiden kanssa sekä tulevaisuus. Kaikki materiaali tässä luvussa on peräisin haastatteluista sekä Suomen DVI-historiikista.

4.1 Historiallinen kehitys

Historiaa ja kehitystä on vaikeaa eritellä kahdeksi erilliseksi kokonaisuudeksi. Läpi uhrintunnistuksen historian on tapahtunut kehitystä. Aluksi on myös tarkasteltava historiallisia tapahtumia maailmalta, jotta voi ymmärtää miten ja miksi Suomen uhrintunnistustoiminta on kehittynyt nykyiseen muotoonsa. Teema *historiallinen kehitys* on jaettu alalukuihin erilaisten aputeemojen avulla, jotta kokonaisuus olisi selkeämpi ja helppolukuisempi.

4.1.1 Kansainvälinen kehitystyö

Vuonna 1977 kaksi Boeing 747 -lentokonetta törmäsi toisiinsa Los Rodeosin lentokentällä Teneriffalla. Yli 500 ihmistä kuoli ja uhreja oli useista maista. Paikalle saapui kansainvälinen joukko kokeneita poliiseja ja oikeuslääkäreitä tunnistamaan oman maansa kansalaiset. Tunnistus suoritettiin esimerkiksi sormenjälkiä käyttämällä. Ongelmaksi muodostui lukuisat erilaiset tunnistuslomakkeet, joita ei voinut verrata keskenään. Useat vainajat jouduttiin tunnistamaan moneen kertaan, ennen kuin hänen henkilöllisyytensä selvisi.

Kansainvälinen uhrintunnistustoiminta sai alkunsa Manilassa pidetyssä Interpolin vuosikokouksessa vuonna 1980. Ajatus yhtenäisestä tunnistusprotokollasta tuli edellä mainitun lento-onnettomuuden kaltaisten suuronnettomuuksien takia. Suuonnettomuuksien lisäksi yhtenäisen protokollan tarvetta lisäsivät Euroopassa tapahtuneet pommi-iskut, joiden

uhrit olivat usein todella huonokuntoisia. Iskuja tekivät muun muassa Baader-Meinhof -liiga sekä Irlannin tasavaltalaisarmeija IRA.

Vuonna 1986 Interpoliin perustettiin uhrintunnistustoimintaa johtava DVI-komitea. Komitea koostuu poliiseista, oikeuslääkäreistä ja oikeushammaslääkäreistä. DNA-tutkimusten yleistyttyä 1990-luvulla oikeusgeneetikot otettiin mukaan ryhmään. Komiteaa johtaa puheenjohtaja ja kaksi apulaispuheenjohtajaa. Puheenjohtaja on toimessaan kaksi vuotta kerrallaan. Varapuheenjohtajista toinen on poliisitaustainen ja toinen joko oikeuslääkäri, oikeushammaslääkäri tai oikeusgeneetikko. Kahden vuoden jälkeen poliisitaustainen varapuheenjohtaja nousee uudeksi puheenjohtajaksi. Johtoryhmässä on alusta asti ollut vahva pohjoismainen edustus.

Vahvan edustuksensa takia Pohjoismailla on ollut suuri vaikutus kansainvälisen uhrintunnistustoiminnan kehityksessä. Tiiviin yhteistyön ja yhteneväisen toimintatavan ansiosta Pohjoismaat ovat onnistuneet vaikuttamaan Interpolin kansainväliseen protokollaan. Viisi Pohjoismaata onnistui ajamaan omia ajatuksiaan ja muutoksiaan läpi uusista asioista äänestettäessä. Omien uudistusten lisäksi muiden maiden epämieluisat kehitysehdotukset pystyttiin estämään. Pohjoismaiden ansiosta protokolla ja lomakkeet on pidetty yksikertaisina eikä niitä päivitetä, kuin korkeintaan viiden vuoden välein ja silloinkin, jos tarve vaatii.

Interpol järjestää vuosittain uhrintunnistuskokouksen, joihin kaikkien jäsenmaiden DVI-päälliköt ja vastuuhenkilöt osallistuvat. Kokous järjestetään pääsääntöisesti toukokuussa, vuoron perään joko Ranskan Lyonissa tai Singaporessa. Johtoryhmä kokoontuu kerran tai kaksi valmistelemaan suurta kokousta. Johtoryhmän kokoukset pidetään yleensä alkuvuodesta jonkun johtoryhmään kuuluvan kotimaassa.

4.1.2 Suomalaisen uhrintunnistuksen synty

1980-luvulla Suomessa kiinnostuttiin uhrintunnistuksesta ja sen kansainvälisen yhteistyön luomista mahdollisuuksista. Keskusrikospoliisin silloinen apulaispäällikkö Matti Tenhunen keräsi ympärilleen ryhmän uhrintunnistuksesta kiinnostuneista Keskusrikospoliisin tutkijoista. Tenhunen kehitti muun muassa puurimarunkoiset tuokkoslaatikot, joita käytettiin vainajien kuljettamiseen ja säilyttämiseen.

Suomalaiset hakivat uhrintunnistukseen oppia ulkomailta 1990-luvun taitteessa, kun toimintaa alettiin systemaattisesti kehittää. Suomalaiset olivat alkuun hyvin paljon tekemisissä etenkin norjalaisten kanssa, sillä heillä oli jo alan osaamista ja välineistöä. Norjalaiset olivat käyneet esimerkiksi Hollannissa katsomassa mallia uhrintunnistustoimintaan. Lisäksi norjalaisilla oli käytännön kokemusta isoistakin operaatioista, sillä he olivat vetovastuussa M/S Scandinavian Starin uhrien tunnistamisessa.

Suomen uhrintunnistusyksikön perustamisen jälkeen haluttiin panostaa varautumiseen. Ryhmässä pohdittiin Suomessa mahdollisesti tapahtuvia suuronnettomuuksia ja niitä varten kirjoitettiin toimintasuunnitelmat, josta selviäisi kaikki tarvittavat toimenpiteet. Suunnitelmat kirjoitettiin raide-, vesi- ja ilmaliikenneonnettomuuksien sekä räjähdysonnettomuuksien ja hotellitulipalojen varalta. Estonian upottua valmiit suunnitelmat osoittautuivat turhaksi, sillä tositilanteessa kukaan ei kerennyt lukea mappeja.

Yksikön virallistamisen jälkeen uhrintunnistusta harjoiteltiin Keskusrikospoliisin tiloissa sekä silloisessa Helsingin yliopiston oikeuslääketieteen laitoksella. Tällöin laitoksen päällikkönä toimi professori Antti Penttilä, joka oli tiiviisti mukana uhrintunnistustoiminnassa. Penttilä kävi uhrintunnistusyksikön päällikön mukana Interpolin DVI-komitean vuosikokouksissa.

Suomalaiset eivät ole olleet pelkkiä oppipoikia uhrintunnistusasioissa: esimerkiksi Estonian uppoamisen jälkeen Suomen yksikkö koulutti uhrintunnistusyksikön Viron poliisin alaisuuteen. Suomen yksikkö on käynyt myös esimerkiksi Liettuassa kouluttamassa uhrintunnistustoimintaa paikallisille.

Yksikön kokoonpano on muuttunut hieman vuosien saatossa, mutta peruskokoonpano on pysynyt samanlaisena. Yksikön ytimen muodostavat edelleen Keskusrikospoliisissa virkaa tekevät poliisit. Poliisien lisäksi yksikössä on oikeuslääkäreitä ja -hammaslääkäreitä, avausavustajia, antropologi, ATK-asiantuntija sekä ruumiskoiraohjaajia koirineen. Psykologia ei enää ryhmässä ole, mutta pappi on edelleen.

Myös osa Keskusrikospoliisin aluetoimistojen tutkijoista on koulutettu uhrintunnistukseen. He toimivat pääsääntöisesti oman maakuntansa alueella. Jokaisessa Suomen poliisin teknisessä tutkimuskeskuksessa on nimettynä kaksi tutkijaa, jotka ovat koulutettu

uhrintunnistustyöhön. He toimivat yhdyshenkilöinä Keskusrikospoliisin ja oman yksikkönsä välillä uhrintunnistusasioissa.

4.1.3 Menetelmien kehitys

Kesti vuosikymmeniä ennen kuin uhrintunnistuksesta tuli tieteellistä. Onnettomuuksien uhrin tunnistettiin aina 1960-luvulle asti silmämääräisesti omaisvoimin tai poissulkevin keinoin. Omaisuus oli yksi keino tunnistaa uhri: *tällä vainajalla on tämän henkilön koru, joten ei hän voi olla kukaan muu kuin tämä henkilö*. Silloin tunnistaminen ei ollut sataprosenttista, vaan lopputulos oli enemmänkin mallia: *kyllä hän todennäköisesti tämä on*.

Omaisten suorittama visuaalinen tunnistus ei ole Interpolin tai Keskusrikospoliisin mukaan tunnistusta. Historia on opettanut visuaalisen tunnistuksen epäluotettavuuden. Suomessakin on ollut tapauksia, joissa vaimo on tunnistanut kahdesta vainajasta väärän aviomieheksen tai työkaveri kymmenen vuoden ajalta tunnistaa väärän vainajan kollegakseen. Visuaalisen tunnistuksen pyyntö on eräänlaista johdattelua: poliisi pyytää henkilöä tunnistamaan vaikkapa tämän miehen, joten tietty vainaja on henkilön mies. Visuaalista tunnistusta voidaan pitää enemmänkin päättelyä, joka saattaa johdatella prosessia oikeaan suuntaan.

Sormenjäljet ovat olleet uhrintunnistuksessa mukana aina. Kautta aikain poliisit ovat ottaneet sekä rikollisilta, että rikosten ja onnettomuuksien uhreilta sormenjälkiä tunnistamisen toivossa. Ajan saatossa menetelmät ovat muuttuneet ja uudet oivallukset sekä tekniset apuvälineet ovat tulleet helpottamaan sormenjälkien ottamista. 1990-luvulla sormenjälkiä otettiin silikonivaloksin. Aasian tsunamitutkimuksissa amerikkalaiset opettivat, miten jo muumioituneelta vainajalta saadaan sormenjäljet helposti näkyviin.

Vuonna 2009 Suomen passeihin liitettiin passinhaltijan sormenjälki. Sormenjälkiä ei saa käyttää rikostutkinnassa, mutta tuntemattoman vainajan henkilöllisyyden varmistamiseksi niitä saadaan käyttää. Näissäkin tilanteissa poliisin täytyy antaa nimi, jonka passin sormenjälkiin tuntemattoman vainajan sormenjälkiä verrataan eli koko sormenjälkirekisteriä ei voi käydä läpi mahdollisen osuman toivossa. Lupa passirekisterin käyttöön tuntemattoman vainajan henkilöllisyyden käyttöön haetaan Poliisihallitukselta.

DNA-tutkimuksesta ei puhuttu, kun Interpol ensimmäisen kerran julkaisi uhrintunnistusohjeensa. DNA-tutkimukset otettiin uhrintunnistustoimintaan mukaan 1980-

luvun loppupuolella. Siihen aikaan näytteessä piti olla paljon molekyyliä, jotta testi voitiin suorittaa. Menetelmä on kehittynyt vuosien saatossa todella paljon. Nykyisin DNA pilkotaan yhä pienemmäksi ja pienemmäksi ja se mahdollistaa aiempaa tarkemman tiedon saamisen.

Nykyään vainajan lopullinen tunnistaminen tapahtuu tunnistusistunnossa tunnistusraadin toimesta. Asian esittelijänä istunnossa toimii vertailutoiminnasta vastaava poliisi. Raatiin kuuluvat poliisitutkinnasta vastaava DVI-poliisipäällystöön kuuluva poliisi, oikeuslääkäri, oikeushammaslääkäri sekä istunnon puheenjohtajana toimiva uhrintunnistussyksikön päällikkö. Lisäksi istunnossa voivat olla mukana myös esimerkiksi sormenjälki-, DNA- ja luututkija sekä AM- ja PM-ryhmien johtajat. Raadin jäsenet allekirjoittavat tunnistusasiakirjan omalta osaamisalueeltaan, jonka jälkeen päällikkö päättää vainajan lopullisesta tunnistamisesta. Mikäli henkilöllisyys ei varmistu, palautetaan asia takaisin vertailujaokseen.

4.1.4 Innovaatioita vuosien varrelta

Ruumiskoiratoiminta käynnistyi 1980-luvulla ja sen jälkeen niitä on käytetty kadonneiden henkilöiden etsinnässä ja sitä kautta myös välillisesti uhrintunnistuksessa. Ruumiskoirat koulutetaan merkkamaan paikat, joissa on tai on ollut vainaja. Koirat koulutetaan etsintään maaston lisäksi myös vesistöissä. Alkujaan ruumiskoirakoulutus oli enemmän harrastus, kuin virallista poliisitoimintaa. Nykyisin ruumiiden etsintä on yksi poliisikoirien virallisista erikoiskoulutuksista.

Suomen ruumiskoiria tarvittiin Hollannissa vuonna 2000, kun ilotulitetehdas syttyi tuleen ja räjähti Enscheden kaupungissa. Räjähdyksessä kuoli yli 20 ihmistä, joista osa paloi aivan tunnistamattomiksi. Hollannissa ruumiskoirat koulutettiin vielä tuohon aikaan eläimen verellä, joten tuhoalueella koirat merkkasivat ihmisjäänteiden lisäksi myös eläinjäänteitä. Suomessa ruumiskoirat on aina koulutettu muun muassa ihmisverellä, joten edellä kuvatun kaltaista ongelmaa ei Suomen ruumiskoirien kanssa tullut.

Ajatus tunnistustyötä tekevien henkisen jaksamisen tukemisesta saatiin käytännön työelämästä. Pääsiäisenä vuonna 1990 yli 150 ihmistä kuoli M/S Scandinavian Starin tulipalossa. Norjalaiset johtivat toimintaa ja tarjosivat psykologista apua tunnistustyötä tekeville poliiseille ja lääkäreille. Työssä oli myös trukkikuski, jonka tehtävänä oli siirtää vainajat pois palopaikalta. Kukaan ei ollut huomioinut trukkikuskia, joka tuskin koskaan

aiemmin oli nähnyt yhtä ruumista, saati lähes toista sataa. Työ oli trukkikuskille liian rankkaa ja lopulta hänen psyykeensä ei enää kestänyt.

Tapaus trukkikuski herätti keskustelua pohjoismaisten uhrintunnistusyksiköiden päälliköiden keskuudessa: henkiseen jaksamiseen on kiinnitettävä huomiota toden teolla. Suomi päätti toimia tiennäyttäjänä ja ottikin psykologin ja papin ryhmän jäseneksi. Kaksikon oli tarkoitus olla tunnistustyötä tekevien tukena. Estonian onnettomuuden jälkeen heidän työnsä kohderyhmä kuitenkin muuttui tunnistustyötä tekevästä uhrien omaisiin, sillä ryhmän jäsenet puhuivat asioista mieluummin keskenään esimerkiksi saunassa. Pappi ja psykologi olivat esimerkiksi mukana viemässä suruviestiä ja hankkivat uhrien omaisille paikallista henkistä apua.

Ulkomailla hyväksi havaittua omaispoliisitoimintaa päätettiin kokeilla laajamittaisesti Aasian tsunamitutkimusten aikana silloisen yksikön päällikön Göran Wennqvistin päätöksellä. Malli on alun perin tuotu Suomeen Englannista. Omaispoliisit eivät osallistu käytännön tunnistustyöhön, vaan toimivat lenkinä kadonneiden ihmisten omaisien ja poliisin välillä. Tsunamitutkimuksissa omaistoimintaa hoitivat poliisipsykologi, poliisipappi ja kourallinen poliiseja. Omaispoliisitoiminnan tarkoituksena on helpottaa omaisten elämää surun ja epätietoisuuden keskellä: heidän ei tarvitse soitella umpimähkään vaihteisiin ja keskuksiin tiedustellakseen tutkinnan uusia käännteitä. Omaisilla on yksi puhelinnumero, josta vastattiin aina, kun siihen soitettiin.

Vaikka omaispoliisi ei ole sosiaalityöntekijä tai kriisipalvelu, tsunamitutkimuksien aikaan uhrintunnistusyksikön omaispoliisit auttoivat kadonneiden omaisia myös erilaisissa käytännön asioissa. Apua tarjottiin muun muassa erinäisien byrokraattisten lomakkeiden täyttämiseen ja vaikkapa asianajajien kanssa toimimiseen.

Uhrintunnistusmenetelmää on ruvettu käyttämään yhä laajemmin yksittäistapauksissa. 1990-luvulla yksikön väki alkoi levittää tietoa protokollasta. Ruhjoutunut kolariauton kuski ei välttämättä ole auton omistaja tai haltija. Palovainaja ei välttämättä ole kuollut tulipaloon, vaan hän voi olla henkirikoksen uhri. Lisäksi tietyissä tilanteissa täytyy selvittää, missä järjestyksessä uhrin kuolivat. Tällainen tilanne saattaa tulla kyseeseen, jos uusioperheen molemmat vanhemmat kuolevat samassa turmassa. Kuolinjärjestys vaikuttaa heidän lastensa perintöoikeuteen.

Kehitystä on tapahtunut myös ulkomailla tunnistettujen vainajien henkilöllisyyden varmistamisessa. Terve skeptisyys on ajan mittaan nostanut päätään, ja se on omalta osaltaan parantanut työn laatua. Erään kerran ulkomailta saapui arkku, jonka saatteena tuli varoituskirje. Kirjeen mukaan arkkua ei saisi avata, sillä vainaja oli niin vahvasti formaliinin peitossa, että se olisi terveydelle haitallista. Suomessa arkku kuitenkin aukaistiin ja sisältä paljastui vainajan sijasta kasa hiekkaa.

Uhrintunnistustyö saattaa joskus viedä eksoottisiin maihin, kuten yksikön historia osoittaa. Tästä syystä tunnistustyötä tekevät on rokotettu lukuisia tauteja vastaan. Haastateltava numero yksi kertoi, että hänen rokotuskortissaan oli parhaimmillaan 23 eri merkintää. Nykyisin rokotusvimma on hieman laantunut, eikä rokotuksia enää anneta kaiken varalta. Onnettomuuden sattuessa ulkomailla Suomen poliisin on odotettava virallista avunpyyntöä, jotta maahan voitaisiin mennä toimimaan poliisina eikä turistina. Virallista avunpyyntöä odotellessa lähtijät ehtivät ottaa mahdollisesti vaadittavat rokotukset.

Uhrintunnistustoiminta ei ole salatiedettä, eikä siitä sellaista haluta tehdä. Siksi yksikkö pyrkii välttämään DVI -termin käyttöä, sillä akronyymihän tarkoittaa suuronnettomuuden uhrien tunnistamista. Uhrintunnistus sopii terminä paremmin yksikön nykyiseen toimintamalliin, koska nykyisin yksittäistapaukset muodostavat vuosittain suuremman määrän tunnistettavia, kuin yksittäisessä suuronnettomuudessa kuolleet suomalaiset. Lisäksi ulkomailla asuvat ja siellä kuolevat yksittäiset suomalaiset työllistävät yksikköä ajoittain lisäten yksittäistapausten määrää.

4.1.5 Teknologinen kehitys

2000-luvun alkupuolella uhrintunnistusyksikkö alkoi koota epävirallista kadonneiden henkilöiden rekisteriä. Yksikön silloinen päällikkö ja yksi tutkija ottivat oman työnsä ohessa käsittelyyn kaikki sotavuosien jälkeen kadonneet henkilöt, joista oli tehty katoamisilmoitus. Listaa käytiin läpi ja Poliisihallituksen ohjeistuksen mukaisesti kaikista yli kaksi kuukautta kateissa olleista kerättiin tarkat AM-tiedot. Tiedot kerättiin, jos henkilö oli edelleen kateissa, vaikka hänet olisikin jo julistettu kuolleeksi. AM-tietojen keräämistä koskevia virka-apupyntöjä lähetettiin ympäri maata. Rekisteri on edelleen epävirallinen, sillä se ei ole missään poliisin virallisessa järjestelmässä, vaan se on koottu Microsoft Excelillä. Suomen mallin innostamana myös muut Pohjoismaat perustivat omat kansalliset kadonneiden henkilöiden rekisterinsä.

Uhrintunnistustoiminta on muuttunut, vaikka sen perusidea on pysynyt samana. Uutta teknologiaa ja alati kehittyviä tietoteknisiä järjestelmiä on valjastettu kaiken muun ohella myös tunnistustyöhön. Nykyisin tunnistuksessa käytettävät lomakkeet ovat sähköisiä, eli ne voidaan täyttää suoraan vaikkapa tablettitietokoneella ruumiinavauksen yhteydessä. Lisäksi muussakin poliisitoiminnassa yleistyneet dronet, eli miehittämättömät ilma-alukset, ovat otettu käyttöön uhrintunnistustyössä. Itse ydintoimintaan niistä ei ole apua, mutta niitä voidaan hyödyntää esimerkiksi kadonneen etsintään ja vaikkapa onnettomuuspaikan kuvaamiseen.

Interpol ja sen jäsenmaat käyttävät uhrintunnistustoiminnassa tanskalaista tietokoneohjelmaa nimeltä The DVI System International. Ohjelmasta käytetään välillä virheellisesti nimeä Plass Data, joka on järjestelmän luoneen yrityksen nimi. Järjestelmä luotiin aluksi pohjoismaisia uhrintunnistusyksiköitä varten. Interpol otti ohjelman käyttöönsä pohjoismaille voitokkaan äänestyksen jälkeen. Sen jälkeen useat muutkin maat ottivat The DVI System Internationalin omaan käyttöönsä. Ohjelma sisältää sähköiset DVI-lomakkeet sekä AM- ja PM-tietokannat. Se mahdollistaa nopean tiedonsiirron kansainvälisellä tasolla helpottaen tiedon liikkumista. Ohjelma vertailee kadonneiden henkilöiden AM-tietoja tuntemattomien henkilöiden PM-tietoihin ja ehdottaa sieltä mahdolliset vastaavuudet.

Uuden teknologian ja uusien laitteiden käyttöönoton yksi esteistä on raha. Uusin teknologia maksaa aina eniten, eikä isoja investointeja välttämättä haluta tehdä muuten kuin pakon edessä. Historia on opettanut, ettei raha ole ongelma, kun jotain tapahtuu. Esimerkiksi Aasian tsunamioperaatiota varten yksikölle ostettiin uusi kannettava röntgenlaite.

4.2 Harjoittelu ja yhteistyö

Yksikkö harjoittelee paljon ja harjoitusten kokoluokka vaihtelee: joskus kyseessä on suuri moniviranomaisharjoitus ruumisnukkeineen ja toisaalta PM-lomakkeen täyttöä saatetaan harjoitella yhden vainajan kanssa oikeuslääketieteen laitoksella. Yleensä näissä yksittäisharjoituksissa vainaja on sellainen, jolle suoritettaisiin oikeuslääketieteellinen ruumiinavaus muutenkin, joten protokollan mukaan toimiminen ja PM-lomakkeen täyttö harjoitusmielessä on luonteva lisä avaukseen.

Suuronnettomuuksien varalta harjoitellaan vuosittain, jottei toimintamalleja tarvitsisi tositalanteessa lähteä lukemaan manuaaleista. Suuronnettomuusharjoitukset ovat isoja ja niihin osallistuu poliisin lisäksi muitakin aina pelastuslaitoksesta lääkäreihin ja Onnettomuustutkintakeskuksesta Rajavartiolaitokseen. Uhrintunnistusyksikkö saattaa uhrintunnistuksen lisäksi harjoitella, vaikka omaispisteen avaamista ja omaisten kohtaamista. Joskus harjoituksiin on saatu oikeita toimittajia luomaan aidon onnettomuuden tuntua.

Taannoin pidetyssä harjoituksessa Poliisiammattikorkeakoulun opiskelijat pääsivät osallistumaan siihen näyttelemällä vainajia. Yksikön jäsenet suorittavat ”vainajille” ulkotarkastuksen ja keräsivät PM-tiedot. Sekä suorittajat että ”vainajat” pitivät harjoituksesta ja harjoitus saikin osakseen paljon kehuja.

Pohjoismaat harjoittelevat uhrintunnistusta yhdessä. Vuosittain pidetään yhteispohjoismainen kokous, joka kiertää kaikkien Pohjoismaiden välillä vuoron perään. Vetovastuussa olevan maan yksikön päällikkö toimii sinä vuonna Nordic DVI-Teamin päällikkönä ja huolehtii kokousten ja harjoitusten järjestämisestä. Yhteisharjoituksissa toimitaan sekaryhmissä ja puhutaan pääsääntöisesti englantia.

Uhrintunnistusyksikkö on pitkään käyttänyt Suomen puolustusvoimia ja Rajavartiolaitosta apunaan tunnistustoiminnassa. Puolustusvoimilta ja Rajavartiolaitokselta saadaan kalustoa aina kadonneiden etsintään käytettävistä helikoptereista maastossa avaussaleina toimiviin ilmakaariteltoihin sekä kaikkea näiden väliltä. Heiltä saa myös virka-apua henkilö- ja materiaalikuljetukissa tilanteissa, joissa kohteessa pitää olla mahdollisimman nopeasti. Puolustusvoimien ja uhrintunnistusyksikön välillä on myös toisenlainen sopimus: tarpeen vaatiessa yksikkö tunnistaa ja kotiuttaa ulkomailta kriisinhallintatehtävissä kuolleet suomalaiset sotilaat.

4.3 Tulevaisuus

Tulevaisuutta on hankala ennustaa, mutta uhrintunnistuksessa toiminnan ydinajatus tuskin muuttuu mitenkään merkittävästi. Tunnistustoiminnassa hyödynnettävä teknologia kehittyy ja kansainvälinen yhteistyö sekä yhteistoiminta lisääntyy vääjäämättä.

Vuosien saatossa Suomen uhrintunnistusyksikkö on pysynyt rakenteeltaan lähes muuttumattomana. Työtä tehdään oman toimen ohessa, eikä täysipäiväisesti tunnistusvalmiutta ylläpitäviä, tunnistustehtäviä hoitavia tai kadonneiden henkilöiden rekisteriä ylläpitäviä poliiseja ole. Nähtäväksi jää päästäänkö tässä asiassa koskaan samalle viivalle esimerkiksi Tanskan kanssa, jolla on ollut 2000-luvulta viisihenkinen ryhmä, jonka ainoana työtehtävänä on uhrintunnistus ja siihen liittyvät edellä mainittujen kaltaiset oheistehtävät.

Toinen varteenotettavavaihtoehto on Ruotsin malli. Ruotsi on jakanut DVI-toiminnan viiteen alueeseen, joista kukin hoitaa tunnistuksen omalla alueellaan. Keskusrikospoliisia vastaava NOA, Nationella operativa avdelningen, ohjaa toimintaa Tukholmasta käsin ja hoitaa suuret, kansalliset tunnistustapaukset. Tällä hetkellä Suomessa on viisi suurta oikeuslääketieteen tutkimuspaikkaa, jotka sijaitsevat Helsingissä, Turussa, Tampereella, Kuopiossa ja Oulussa, joissa kaikissa työskentelee DVI-koulutettua henkilöstöä. Keskusrikospoliisilla on muutamia aluetoimistoja ympäri Suomea, joiden lisäksi jokaisella poliisilaitoksella toimii DVI-koulutettuja poliiseja.

Nyt ja tulevaisuudessa pyritään levittämään tietoa sekä DVI-yksiköstä että uhrintunnistusmenetelmistä poliisiorganisaation sisällä. Isojen poliisilaitosten henkilöstöstä koulutetaan vapaaehtoisia yhdyshenkilöitä, jotta tarpeen vaatiessa tämä koulutettu joukko olisi valmis toimimaan. Koulutus pyritään toteuttamaan päivittäistoiminnan kautta, sillä erillisten, satunnaisten harjoitusten avulla ei voi ylläpitää todellista osaamista. Lisäksi yksikkö järjestää kahden päivän koulutuksia, joista toisena päivänä keskitytään AM-tietoihin ja toisena PM-tietoihin.

Kadonneiden henkilöiden rekisteri on tarkoitus virallistaa tulevaisuudessa. Manuaalikäyttöisen Excel -taulukon sisältö siirretään The DVI System International -järjestelmään, joka puolestaan liitetään poliisin virallisiin tietojärjestelmiin. The DVI System International sisältäisi siis sekä kadonneet henkilöt että heidän AM-tietonsa. Rekisteristä tulisi kansallinen ja myös paikallispoliisilla olisi sen käyttöoikeus. Ainakin Norjassa ja Ruotsissa edellä kuvatun kaltainen kadonneiden henkilöiden rekisteri on jo käytössä. Ongelmaksi saattaa muodostua kaupallisen The DVI System Internationalin toimintakuntoon saaminen poliisin sisäisessä verkossa.

Pohjoismaista yhteistyötä jatketaan ja sitä pyritään tehostamaan. Vuonna 2020 Ruotsissa järjestetään DVI-toiminnan johtamisen pilottikoulutus. Kukin maa lähettää koulutukseen viisi henkilöä ja opetus tapahtuu englanniksi. Seuraava vastaava on tarkoitus järjestää Suomessa Poliisiammattikorkeakoulussa, mikäli koulutuksesta saadaan hyvää palautetta. Pohjoismaat harjoittelevat myös sekaryhmillä yhteistyön tehostamiseksi, sillä ison onnettomuuden sattuessa Pohjoismaat todennäköisesti toimisivat yhdessä.

Teknologian kehittyessä ja halventuessa uusia innovaatioita ruvetaan varmasti hyödyntämään myös uhrintunnistuksessa. Tällä hetkellä lääketieteellisessä käytössä olevia CT-skannereita saatetaan tulevaisuudessa nähdä myös Suomessa käytettävän kuolinsyyn ja vainajan henkilöllisyyden selvittämiseen. Laite skannaa vainajan ja mahdollistaa esimerkiksi luotikanavien tutkimisen ilman ruumiinavausta. Se helpottaisi ja nopeuttaisi itse prosessia sekä keventäisi siitä aiheutuvia kustannuksia.

Hampaista tunnistaminen on vuosikymmeniä ollut yksi uhrintunnistuksen kulmakivistä. Kiilteen ansiosta hampaat säilyvät hyvin. Menetelmänä hammastunnistus on nopea eikä se ole hirveästi muuttunut vuosien saatossa, mutta tulevaisuudessa hammastunnistuskäytäntö saattaa helpottua. Joissain maissa on jo kokeiltu hammastunnistusta valokuvien perusteella. Ihmiset ottavat nykyisin huomattavia määriä kuvia itsestään ja jakavat niitä sosiaalisessa mediassa. Hampaiden ulkoreunan kuvio ja hampaan muoto ovat yksilöllisiä, eli periaatteessa niitä voisi käyttää ainakin suuntaa antavana viitteenä tunnistusprosessissa.

Tänä päivänä DNA on yksi kolmesta primäärisestä tunnistuskeinosta, mutta tulevaisuudessa DNA:lla voi olla entistä suurempi rooli uhrintunnistustoiminnassa. DNA-tutkimus on kehittynyt hurjaa vauhtia siitä mitä se aikoinaan oli, ja sama kehitys jatkuu tänäkin päivänä.

Keinoja DNA-tunnistuksen nopeuttamiseksi kehitellään. Nykyisin DNA-näytteen vertailu vie oman aikansa, mutta tulevaisuudessa pyritään siihen, että näytteen voisi lähettää suoraan tapahtumapaikalta vertailtavaksi. Tämä nopeuttaisi uhrien tunnistamista isoissa onnettomuuksissa ja auttaisi poliisia esimerkiksi terrori-iskujen tutkinnassa. Terrori-iskut ovatkin yksi syy pika-DNA-tutkimusten kehittelyyn, sillä mitä nopeammin iskun tekijä saadaan tunnistettua, sitä nopeammin tapausta päästään selvittämään.

Tietyissä tilanteissa vainaja ja ruumiinavaus voivat olla avausta suorittavien terveydelle haitallisia. Tällainen tilanne voi tulla vastaan esimerkiksi lento-onnettomuuden muodossa.

Lentokoneen palamisesta johtuvat palokaasut ovat tavallisia palokaasuja myrkyllisempiä, ja saastuttavat vainajan. Ruumiinavausta suorittavat joutuvat pitämään suljetulla kierrolla varustettuja hengityssuojaimia normaalien suojainten lisäksi. Yksikössä on jouduttu pohtimaan vieläkin vakavampia uhkakuvia: kuinka suorittaa ruumiinavaus säteilylle altistuneelle vainajalle.

5 POHDINTA

Tässä luvussa paneudutaan uhrintunnistuksesta herääviin ajatuksiin. Aiheet liikkuvat harjoittelusta vainajien kanssa työskentelyyn ja DVI-toiminnan muutoksesta tutkimuksen luotettavuuden arviointiin. Luvun lopussa käydään läpi myös mahdollisia jatkotutkimusaiheita.

Uhrintunnistuksesta ja DVI-yksiköstä on kirjoitettu paljon vuosien mittaan. Yleensä varsinkin uutisointi on ajoittunut jonkin suuronnettomuuden tapahduttua tai vastaavasti sellaisen tapahtuman vuosipäiville. Tietoperusta on hyvin vahvasti linjassa haastatteluista saadun materiaalin kanssa. Haastattelut tuottivat myös paljon uutta tietoa, joten luku *Tutkimuksen tulokset* ei ole pelkkää tietoperustan toisintoa.

Harjoittelu on yksi uhrintunnistuksen ydinasioista ja se korostui sekä työn tietoperustassa että haastatteluissa. Itse tunnistusprotokolla on todella yksinkertainen, mutta siitä huolimatta tunnistuksessa käytettävä lomakepatteristo on suhteellisen raskas. Lomakepatterin täyttäminen ilman minkäänlaista kokemusta veisi varmasti useita tunteja. Harjoitellessa ja työtä tehdessä harjaantuu ja sen myötä oppii erottamaan oleelliset asiat epäoleellista. Toisessa haastattelussa kävi ilmi norjalaisten uusi innovaatio PM-lomaketta täyttäessä: hiuksia ja niiden väriä käsittelevät kysymykset voi hyvillä mielin hypätä yli paloruumiin ollessa avausvuorossa.

Uhrintunnistustyötä tekevien täytyy ehdottomasti olla vapaaehtoisia. Vainajien kanssa työskentely ei sovi kaikille, eivätkä kaikki sovellu työskentelemään vainajien kanssa. Kiinnostus uhrintunnistukseen on lähdeittävä itsestä, eikä jostakusta muusta, esimerkiksi omasta esimiehestä. PM-lomaketta on varmasti vaikea täyttää ruumiinavaussalissa, jos vainajan näkeminen tekee pahaa.

Uhrintunnistus on nykyisin enemmänkin yksittäisten, kuin suuronnettomuuksien uhrien tunnistamista. Väitettä puoltavat niin tietoperusta, kuin myös haastattelut. Sanna Puutonen (2014, 11) kirjoitti Evidenssi -lehdessä, että nykyisin valtaosa yksikön tehtävistä liittyy yksittäistapauksiin ja molemmat haastateltavat totesivat samoin. Yhteenlaskettuna yksittäistapaukset ylittävät suuronnettomuuksien uhrien lukumäärät vuositason.

Opinnäytteen pääasiallinen tarkastelunkohde on suomalainen uhrintunnistustoiminta, mutta työssä oli välttämätöntä käsitellä uhrintunnistusta kansainvälisessä kontekstissa toiminnan kansainvälisyyden takia. Kuten edellä on esitetty, Suomessa käytetty protokolla on kansainvälinen ja Suomeen on haettu ulkomailta oppia sekä mallia toimintaa kehiteltäessä. Varsinkin pohjoismaisen yhteistyön merkitys ja rooli nousi esiin molemmissa haastatteluissa. Yhteistoimintaa pidetään korkeassa arvossa ja siitä tahdotaan pitää kiinni. Pohjoismaainen yhteistyö mainitaan Poliisihallituksen ohjeessa poliisin uhrintunnistuksessa (2018, 3). Yhteistyötä pidetään yllä säännöllisellä harjoittelulla ja yhteydenpidolla.

Yhteistyön avulla Pohjoismaat ovat päässeet ja pääsevät parempiin tuloksiin, kuin kukin yksin omalla tahollaan. Ismo Kopra (2006, 34) tuli samaan tulokseen kirjoittaessaan kokemuksistaan Aasian tsunamioperaatiosta: työskentely selkeytyi suomalaisten päästyä työskentelemään norjalaiselle Site 2:lle.

Mielenkiintoista nähdä, päädytäänkö tulevaisuudessa muuttamaan uhrintunnistustoiminnan muotoa aiemmin mainituiden skenaarioiden tapaisiksi. Nähtäväksi jää, saadaanko Suomeen koskaan täysipäiväisesti tunnistus- ja sen oheistöitä tekeviä poliiseja tai jaetaanko yksi kansallinen yksikkö useaksi paikalliseksi osastoksi, joiden toimintaa Keskusrikospoliisin osasto johtaisi. Nämä ovat tietysti vain mahdollisia skenaarioita. Tulevaisuus näyttää, kuinka toiminta muuttuu vai muuttuuko se ollenkaan.

Pienempiä muutoksia tullaan varmasti näkemään käytännön tunnistustyössä. Haastateltavien näkemykset tulevaisuudesta tuntuvat realistisilta. Tietoisuuden levittäminen ja niin sanotun reservin kouluttaminen lisäävät toimintavalmiutta tulevaisuudessa. Lisäksi tunnistuksessa käytettävien teknisten apuvälineiden kehitys on väistämätöntä. Teknologian kehittyessä ja sitä myöten halventuessa uusia laitteita otetaan käyttöön helpottamaan tunnistusta. Tulevaisuus näyttää, milloin Suomessa käytetään ensimmäisen kerran CT-skanneria tunnistustyössä tai käytetäänkö kasvokuvia apuna hammaskartoista tunnistaessa.

Opinnäytteessä pyrittiin vastaamaan kysymyksiin, *miten uhrintunnistus on kehittynyt Suomessa?* ja *miten tunnistustoimintaa pyritään kehittämään tulevaisuudessa?* Haastattelusta saatu materiaali vastasi molempiin kysymyksiin, siinä laajuudessa kuin se on mahdollista. Molemmissa haastatteluissa korostui harjoittelun, kansainvälisen yhteistyön sekä valmiuden ylläpidon tärkeys uhrintunnistustoiminnassa. Suuret kansainväliset onnettomuudet ovat pakottaneet kehittämään uusia innovaatioita työn nopeuttamiseksi.

Laadusta ei silti ole tingitty, päinvastoin: tunnistuksen laatuun ja tarkkuuteen on vuosien saatossa panostettu entistä enemmän. Enää ei riitä, että yhdeksän kymmenestä tunnistuksesta on oikein. Tunnistuksen pitää olla sataprosenttisen varmaa ja osua joka kerralla oikeaan.

Yhteenvetona voidaan todeta, että uhrintunnistuksen pääajatus ei vuosien saatossa ole merkittävästi muuttunut. Pyörää ei ole lähdetty keksimään uudestaan eli hyväksi havaittua menetelmää ei ole turhaan muutettu radikaalisti. Ennemminkin menetelmää on pienin muutoksin hiottu entistä käyttökelpoisemmaksi. Hampaat, DNA ja sormenjäljet ovat pitäneet asemansa primäärisinä tunnistuskeinoina, eikä tähän ole näillä näkymin tulossa muutosta. Teknologinen kehitys on tehostanut tunnistustyötä, ja tulee tehostamaan myös tulevaisuudessa. Yksikkö haluaisi lisätä tietoutta uhrintunnistuksesta poliisiorganisaation sisällä. Tämä opinnäytetyö voisi omalta osaltaan edistää sitä tavoitetta.

5.1 Tutkimuksen arviointi

Eskolan ja Suorannan (2003, 210) mukaan laadullisessa tutkimuksessa arvioidaan tutkimusprosessin luotettavuutta. Opinnäytetyön vaiheet ovat kirjoitettu auki aina aiheen valinnasta tutkimuksen toteuttamiseen, eikä prosessivaiheessa ole turvaututtu eettisesti tai moraalisesti arveluttaviin keinoihin.

Tässä tutkimuksessa haastateltavien otanta oli pieni: kaksi haastateltavaa. Pienestä otannasta huolimatta aineistoa kertyi määrällisesti paljon. Haastateltavien laaja tietämys uhrintunnistuksesta varmisti aineiston hyödynnettävyyden tässä opinnäytetyössä. Haastatteluista saatu materiaali on säilytetty asianmukaisesti siten, ettei materiaali ole päätynyt ulkopuolisille. Äänitallenteita on kuunneltu vain työtä tehdessä, jolloin paikalla ei ole ollut muita kuulemassa tallenteiden sisältöä. Haastateltavien henkilöllisyydet ovat pidetty salassa koko tutkimusprosessin ajan.

Työn tulosten luotettavuutta arvioitaessa on huomioitava, että haastateltavina oli vain poliisitaustaisia henkilöitä, vaikka uhrintunnistustyötä tekevät muutkin kuin poliisit. Toisaalta samaa kysymystä arvioitaessa on huomioitava myös haastateltavien taustat: molemmilla on tai on ollut keskeinen rooli Suomen uhrintunnistustoiminnassa, ja he kyllä tietävät myös muiden kuin poliisitaustaisten tunnistustyötä tekevien toiminnasta.

Haastateltavat saivat vastata esitettyihin kysymyksiin haluamallaan tavalla ja niin yksityiskohtaisesti tai suppeasti, kuin itse halusivat. Tutkimus on tehty perusteellisesti ja materiaali on analysoitu huolella. Materiaalia analysoitaessa on pyritty säilyttämään haastateltavien alkuperäinen sanoma muuttumattomana.

5.2 Jatkotutkimusehdotukset

Aiheena uhrintunnistus on hedelmällinen ja se voi poikia vielä useammankin opinnäytetyön, jos motivoituneita tekijöitä löytyy. Tunnistustoiminnan kehityksestä saisi varmasti tehtyä suoran jatkotutkimuksen, mutta se edellyttää tarpeeksi pitkän aikavälin tämän ja uuden työn välille. Alla kerrotut aihe-ehdotukset eivät varsinaisesti ole jatkotutkimuksia, vaan aiheeseen liittyviä tutkimuksia.

Tunnistustyötä tekevien henkinen ja psyykinen jaksaminen sekä työhyvinvointi voisi toimia opinnäytteen aiheena. Tutkimuksen voisi toteuttaa haastattelututkimuksena tai vaikka kyselytutkimuksena uhrintunnistusyksikön nykyiselle ja entiselle henkilöstölle. Tutkimus voisi käsitellä jaksamista yleisellä tasolla tai se voisi tarkastella jonkun tietyn isomman operaation vaikutusta jaksamiseen ja työhyvinvointiin. Kyselyn voisi luoda helposti Webropol -kyselyjärjestelmän avulla.

Toinen ehdotus voisi olla opinnäyte, jossa keskityttäisiin poliisin sijaan vaikkapa oikeuslääkäreihin tai oikeushammaslääkäreihin. Tässä työssä keskityttiin vahvasti poliisin osaan uhrintunnistusprosessissa. Myös omaispoliisitoiminnasta saisi varmasti kokonaisen opinnäytetyön. Periaatteessa se on kokonaan oma maailmansa, jonka voi erottaa täysin uhrintunnistuksen ydintoiminnasta.

LÄHTEET

Aarnisalo, Jan 2017: 26 vuotta uhrintunnistusta. POKU 2/2017, Poliisin päällystöpiskelijät Siltavoudit ry, 22 – 25.

Engström, Kaj 2004: Pappi suuronnettomuuksien uhrintunnistuksessa. Teoksessa: Aalto, Kirsi & Hautala, Jorma & Rantsi, Niko (toim.) 2006: Poliisit ja papit tsunamityössä. Helsinki, Hakapaino Oy. 41 – 43.

Eskola, Jari & Suoranta, Juha 2003: Johdatus laadulliseen tutkimukseen. 6. painos. Jyväskylä, Gummerus Kirjapaino Oy.

Hirsjärvi, Sirkka & Remes, Pirkko & Saravaara, Paula 2007: Tutki ja kirjoita. 13., osin uudistettu painos. Keuruu, Otavan kirjapaino Oy.

Interpol 2014: Disaster Victim Identification Guide. Luettavissa:

https://www.interpol.int/en/content/download/621/file/FS-02_2018-03_EN_DVI.pdf

Luettu 16.10.2019.

Interpol 2019: What is INTERPOL? Interpolin Internetsivut. Luettavissa:

<https://www.interpol.int/Who-we-are/What-is-INTERPOL> Luettu 28.11.2019.

Kananen, Jorma 2015: Opinnäytetyön kirjoittajan opas – Näin kirjoitat opinnäytetyön alusta tai pro gradun alusta loppuun. Jyväskylä: Jyväskylän ammattikorkeakoulu.

Kananen, Jorma 2017: Laadullinen tutkimus pro graduna ja opinnäytetyönä. Jyväskylä: Jyväskylän ammattikorkeakoulu.

Kemppi, Emilia & Jegorow, Sirpa 3.1.2011 Yle: Koivulahden lento-onnettomuus. Luettavissa:

<https://yle.fi/aihe/artikkeli/2011/01/03/koivulahden-lento-onnettomuus> Luettu 16.10.2019.

Keskusrikospoliisi 2019: Keskusrikospoliisin DVI-yksikkö pitää huolta vainajan viimeisestä matkasta. Poliisin Internetsivut. Luettavissa:

https://www.poliisi.fi/suomi100/keskusrikospoliisin_DVI_yksikk%C3%B6_pit%C3%A4_huolta_vainajan_viimeisesta_matkasta Luettu 16.10.2019.

Kiviniemi, Kari 2018: Laadullinen tutkimus prosessina. Teoksessa: Valli, Raine (toim.) 2018: Ikkunoita tutkimusmetodeihin 2. Jyväskylä, PS-kustannus. 62 – 73.

Kopra, Ismo 2006: Vuosi Phuketissa. Teoksessa: Aalto, Kirsi & Hautala, Jorma & Rantsi, Niko (toim.) 2006: Poliisit ja papit tsunamityössä. Helsinki, Hakapaino Oy. 27 – 40.

Laki kuolemansyyn selvittämisestä 1.6.1973/459. Suomen laki. Luettavissa:

<https://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/1973/19730459> Luettu 16.10.2019.

Laki henkilötietojen käsittelystä poliisitoimessa 10.5.2019/616. Suomen laki. Luettavissa:

<https://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/2019/20190616> Luettu 4.12.2019.

Niemi, Kaius 2008: Helena Ranta – Ihmisen jälki. Helsinki, Kirjapaja.

Nousiainen, Anu 2.7.2016 Helsingin Sanomat: Joka vuosi 15 – 20 suomalaista katoaa – mitä heille on tapahtunut? Luettavissa:

<https://www.hs.fi/kuukausiliite/art-2000002908534.html> Luettu 16.10.2019.

Nurmi, Lasse 2014: The Estonia Disaster: National Interventions, Outcomes and Personal Impacts. Teoksessa Zinner, Ellen S. & Mary Beth Williams (toim.) 2014. When a Community Weeps: Case Studies in Group Survivorship. Routledge. 49 – 71.

Oikeusministeriö 2009: Jokelan koulusurmat 7.11.2007. Tutkintalautakunnan raportti. Oikeusministeriön julkaisu 2009:2. Helsinki: Oikeusministeriö. Luettavissa:

http://turvallisuustutkinta.fi/material/attachments/otkes/tutkintaselostukset/fi/poikkeuksellisetapahtumat/SdaOKoQr9/Jokelan_koulusurmat_7.11.2007.pdf Luettu 16.10.2019.

Pelo, Mira 9.11.2010 Yle: Uhria kunnioittaen. Luettavissa:

<https://yle.fi/aihe/artikkeli/2010/11/09/uhria-kunnioittaen> Luettu 16.10.2019.

Poliisi 2019: Uhrintunnistus. Poliisin Internetsivut. Luettavissa:

<https://www.poliisi.fi/rikokset/uhrintunnistus> Luettu 16.10.2019.

Poliisihallitus 2013: Kadonneen henkilön etsintä ja poliisitutkinta. Poliisihallituksen ohje 2020/2013/3057. Helsinki: Poliisihallitus.

Poliisihallitus 2018: Poliisin uhrintunnistustoiminta. Poliisihallituksen ohje POL-2017-15821. Helsinki: Poliisihallitus.

Poliisilaki 22.7.2011/872. Suomen laki. Luettavissa:

<https://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/2011/20110872> Luettu 16.10.2019.

Puutonen, Sanna 2014: Nimien palauttajat. Evidenssi, KRP:n rikosteknisen laboratorion asiakaslehti 4/2014, 8 – 11.

Terveyden ja hyvinvoinnin laitos 2013: Ulkomailla kuolleen suomalaisen kuolemansyyn selvittäminen ja hautaaminen Suomeen. Terveyden ja hyvinvoinnin laitoksen oikeuslääkintäyksikön sisäinen ohje. Luettavissa:

<https://thl.fi/documents/10531/966935/OHJE%2BUlkomailla%2Bkuolleen%2Bsuomalaisen%2Bkuolemansyyn%2Bselvitt%C3%A4minen%2BVALMIS%2B061113.pdf/d7709d2c-129d-470a-ab4a-93fd8bacf718> Luettu 17.10.2019.

Terveyden ja hyvinvoinnin laitos 2019: Kuolemansyyn selvittämisjärjestelmät 22.2.2019.

Terveyden ja hyvinvoinnin laitoksen Internetsivut. Luettavissa:

<https://thl.fi/fi/palvelut-ja-asiointi/valtion-sosiaali-ja-terveydenhuollon-erityispalvelut/oikeuslaakinta/kuolemansyyn-selvittamisjarjestelmat> Luettu 18.10.2019.

Turvallisuustutkintalaki 20.5.2011/525. Suomen laki. Luettavissa:

<https://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/1973/19730459> Luettu 16.10.2019.

Vuorisalo, Pirita 2019: Suomen Uhrintunnistusoppaan laatiminen. Laurea. AMK-opinnäytetyö.

LIITTEET

Liite 1

Teemahaastattelurunko

- Haastateltavan asema ja kokemus käsiteltävästä aiheesta
 - Urapolku
- Uhrintunnistuksen historia Suomessa
- Tunnistusmenetelmien kehitys
- Tunnistustoiminnan tulevaisuudennäkymät
- Uhrintunnistussyksikön ammattitaidon ylläpito